

➤ ”Kuitenkin siellä synkässä maailmassa näkyy myös toivoa.” Emmi Itärannan *Teemestarin kirjan* lukeminen empiirisen ekokritiikin näkökulmasta

—

Anna Helle

M

iten kirjallisuudenopiskelijat lukevat ilmastofiktiota? Mitä he ajattelevat siitä ja miten he kokevat lukemansa? Vaikuttaako lukeminen heidän ilmastonmuutosta koskevaan ajatteluunsa ja toimintaansa? Tämä artikkeli pyrkii vastaamaan näihin kysymyksiin empiirisen ekokritiikin keinoin. Empiirinen ekokritiikki on ekokriittisen tutkimuksen uusi haara, jossa ympäristökysymyksiä käsittelevän kirjallisuuden lukemista tutkitaan empiirisesti (Lahtinen & Löytty 2022, 15–17). Tämä artikkeli käsittelee pienimuotoista tapaustutkimusta, jossa joukko kirjallisuuden yliopisto-opiskelijoita luki Emmi Itärannan *Teemestarin kirja* (2012) ilmastonmuutoksen näkökulmasta ja kirjoitti ja keskusteli lukemastaan.¹

Ilmastonmuutoksesta on tullut nopeasti yksi nykykirjallisuuden keskeisistä teemoista, ja sitä käsitellään niin proosassa, runoudessa kuin draamassakin. Ilmastonmuutosta käsittelevää kirjallisuutta luetaan myös suomalaisissa kouluissa osana nykyaikaista ympäristökasvatusta (ks. Lahtinen, Grünthal & Värri 2022, 51). Tutkimustietoa ilmastokirjallisuuden lukemisen vaikutuksista lukijoihin ei kuitenkaan ole vielä juurikaan saatavilla. Empiirinen ekokritiikki pyrkii paikkaamaan tätä tiedollista aukkoa tutkimalla sitä, miten lukijat lukevat ympäristöaiheista kirjallisuutta, miten he kokevat lukemansa ja miten luettu teksti vaikuttaa heihin ja heidän käyttäytymiseensä. Lähtökohtana on huomio siitä, että vaikka ekokriittiset tutkijat ovat alusta asti olettaneet heidän tutkimiltaan teksteillä olevan poliittista, sosiaalista ja kulttuurista merkitystä, tekstien vaikuttavuudesta ei ole ollut tieteellistä näyttöä. Tähän asti oletukset tekstien vaikutuksesta ovat perustuneet paljolti tutkijoiden intuitioon, spekulatioon ja yksittäistapauksiin, mutta nyt oletusten tueksi halutaan empiiristä vahvistusta. (Schneider, Weik von Mossner & Mafecki 2020, 327–328.)

Lukemista on tutkittu kirjallisuustieteessä empiirisesti viime aikoina aikaisempaa enemmän, myös Suomessa (esim. Helle 2015; Rossi 2021; Ameen & Ainiola 2018).² Eevastiina Kinnunen (2022) on tutkinut luovan lukupiirityöskentelyn mahdollisuuksia ympäristötunteiden käsittelyssä. Kaisa Kortekallio (2022) taas on tutkinut omaa lukemistaan ja ympäristötunteita, ja vaikka hänen tutkimusasetelmansa ei ole empiirinen vaan fenomenologinen, tutkimus kohdistuu ilmastofiktio lukemisen vaikutuksiin. Lisäksi meneillään on tutkimushankkeita, joissa tehdään sellaista empiiristä lukemisen tutkimusta, joka ei liity ympäristökysymyksiin (ks. esim. Kekki & Jytilä 2021). Tämä artikkeli on ensimmäinen Suomessa tehty empiirisen ekokritiikin alaan kuuluva tutkimus, jossa tutkitaan ilmastofiktio lukemista.³

Emmi Itärannan *Teemestarin kirja* on spekulatiivista fiktiota, tarkemmin sanottuna ilmastofiktio ja ekodystopia. Romanin päähenkilö on 17-vuotias tyttö Noria, ja teoksen tärkein sivuhenkilö on hänen ystävänsä Sanja. Tapah- tumat sijoittuvat satojen vuosien päähän tulevaisuuteen. Teoksen maailmassa meidän nykyaikaamme kutsutaan entismaailmaksi, ja entismaailman ja romaa- nin maailman välissä on ollut ajanjakso, jota nimitetään Hämärän vuosisadaksi. Tapahtumapaikka on nykyisen Pohjois-Suomen alueella fiktiivisessä Uuden

Qianin Skandinavian Unionissa. Sitä hallitsee sotilasdiktatuuri, joka sääntelee ja valvoo makean veden käyttöä kuolemanrangaistuksen uhalla. Teoksen alussa Noria asuu perheensä kanssa, mutta pian äiti muuttaa töihin toiselle puolelle maailmaa Xinjingiin ja myöhemmin myös isä menehtyy. Noria perii isänsä ammatin teemestarina, ja hänen vastuulleen jää myös salainen lähde, jonka olemassaolosta valtaapitävä sotilasdiktatuuri ei tiedä. Lähde kuitenkin paljastuu, ja sotilasdiktatuuri tuomitsee Norian vesirikoksesta eristykseen ja kuolemaan.

Empiirinen ekokritiikki

Ekokritiikki on kirjallisuudentutkimuksen suuntaus, joka tutkii kirjallisuuden ja ympäristön suhteita. Perinteinen ekokritiikki tutkii kirjallisuutta tekstianalyysin avulla, mutta empiirinen ekokritiikki kehittää alaa empiiriseen lukemisen tutkimisen suuntaan. Empiirisen ekokritiikin käyttämiä menetelmiä ovat esimerkiksi haastattelu, ryhmäkeskustelu (*focus group*), kysely ja kontrolloitu koe. Se tutkii erilaisten kulttuuristen tekstien, kuten kirjallisuuden, elokuvan ja pelien vastaanottoa. Tutkimuksessa kiinnitetään huomiota paitsi tekstien sisältöihin ja sanomaan myös niiden muotoon ja estetiikkaan liittyviin piirteisiin, kuten kerrontaan, näkökulmaan, lajiin, fiktiivisyyteen ja kielikuviin. Empiirinen ekokritiikki yhdistääkin laadullisen tutkimuksen menetelmät perinteiseen tekstianalyysiin, jota ekokriittisessä tutkimuksessa on aina tehty. Hypoteesit muotoillaan usein aikaisemman ekokriittisen tutkimuksen pohjalta. (Schneider-Mayerson, Weik von Mossner & Malecki 2020, 329.)

Empiirinen ekokritiikki on kansainvälisesti ottaenkin hyvin tuore tutkimussuuntaus, joka hakee vasta muotoaan. Suuntauksen uranuurtajia ovat Matthew Schneider-Mayerson, Alexa Weik von Mossner ja W. P. Malecki, jotka esittelevät tutkimusotetta vuonna 2020 julkaistussa artikkelissaan ”Empirical Ecocriticism: Environmental Texts and Empirical Methods”. Tähän mennessä on tutkittu muun muassa sitä, miten ilmastofiktio lukemisen vaikuttaa lukijoiden asenteisiin ja käytökseen ja saako kerronnallinen empatia lukijat välittämään ei-inhimillisten olentojen ahdingosta. (Schneider-Mayerson, Weik von Mossner & Malecki 2020, 328; Lahtinen & Löytty 2022, 16–17.) Esimerkiksi Schneider-Mayersonin (2018) tutkimuksen mukaan ilmastofiktioiden lukeminen auttaa kuvittelemaan mahdollisia tulevaisuuksia ja ymmärtämään ihmisyyhteisöjen ja ekosysteemien haavoittuvuutta. Wojciech Maleckin, Bogusław Pawłowskiin ja Piotr Sorokowskiin (2019) tutkimus taas osoittaa, että kerronnallinen empatia tarinoiden eläinhahmoja kohtaan näkyy tosielämässä eläinmyönteisinä asenteina.

Tässä artikkelissa käsiteltävä tapaustutkimus on toteutettu osana laajempaa empiiriseen ekokritiikkiin keskittyvää *Kirjallisuus ja lukeminen ilmastokriisin aikakaudella* -tutkimushanketta (ks. <https://kirjallisuusjailmastokriisi.fi/>). Hankkeessa tutkitaan sitä, miten lukiolaiset eri puolilla Suomea lukevat *Teemestarin kirjaa* ja miten ilmastofiktiota voidaan käyttää esimerkiksi ilmasto-

kasvatuksessa. Hankkeen aineisto on neljästä lukiosta. (Ks. hanke-esittely tässä lehdessä). Tämän artikkelin tapaustutkimus on yliopistoympäristöön sovitettu versio samasta tutkimuksesta. Aineisto on kuitenkin huomattavasti pienempi, sillä se on kerätty yhden yliopiston yhdellä kurssilla. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kokeilla uutta menetelmää, tuottaa tutkittua tietoa kirjallisuudenopiskelijoiden lukemisesta ja toimia jatkossa vertailuaineistona muille tutkimuksille.

Aineisto ja tutkimusmenetelmä

Keräsin tämän artikkelin aineiston Turun yliopistossa vuonna 2022 kotimaisen kirjallisuuden aineopintojen Kirjallisuus ja ilmasto -luentokurssilla, jonka toinen opettaja olin. 11 opiskelijaa luki *Teemestarin kirjan* ja kirjoitti siitä esseen, ja esseen palauttamisen jälkeen kymmenen heistä osallistui ryhmäkeskusteluun, jonka aiheena oli luettu kirja.⁴ Ryhmiä oli kaksi, ja keskustelut tallennettiin. Osallistuin keskusteluun vain esittämällä kysymyksiä.

Esseen tehtävä oli muotoiltu seuraavasti: ”Tulkitse *Teemestarin kirjaa* ilmastomuutoksen kuvauksena ja pohdi, miten teos pyrkii vaikuttamaan lukijaansa. Voit myös pohtia sitä, millaisia ajatuksia ja tunteita teos herättää sinussa itsessäsi.” Pyysin palauttamaan esseen nimettömänä sen takaamiseksi, että opiskelijat kirjoittaisivat rehellisesti ja pyrkimättä esimerkiksi miellyttämään kurssin opettajia. Näin esseet eivät myöskään voineet vaikuttaa opiskelijoiden kurssi-arvosanoihin.

Ryhmäkeskusteluita taas käytiin vapaamuotoisesti mutta opettajan ohjauksessa seuraavien kysymysten pohjalta:⁵ Kuvaille lukukokemustasi. Mikä teoksessa oli kiinnostavinta? Mistä et pitänyt teoksessa? Minkälaisia tunteita teos sinussa herätti? Kertooko teos jotain nykyajasta ja jos niin mitä? Oliko teos enemmän kannustava vai lannistava nykyajan ilmastotoiminnan näkökulmasta? Vaikuttiko teos käsityksiisi ympäristöongelmista ja jos vaikutti, niin miten? Näiden kysymysten lisäksi pyysin opiskelijoita perustelevaan mielipiteitään ja näkemyksiään.

Tutkin sekä kirjoitettua että puhuttua aineistoa tässä artikkelissa teoria- lähtöisen temaattisen analyysin avulla (ks. Koski 2021). Tämä tarkoittaa sitä, että poimin aineistosta empiirisen ekokritiikin näkökulmasta olennaisimpia teemoja, joiden mukaisesti jäsenän, analysoin ja tulkitsen sitä. Valitsemiani teemoja ovat 1) lukijoiden erilaiset lukukokemukset, 2) teoksen dystooppinen maailma, 3) dystooppisen maailman suhde nykytodellisuuteen, 4) kerronnan ja tyylin vaikutus ja 5) *Teemestarin kirjan* kannustavuus ja lannistavuus. Kaikki nämä teemat liittyvät siihen, miten ja millaisin keinoin ilmastokirjallisuus vaikuttaa lukijoihin. Nämä ovat myös sellaisia teemoja, joita opiskelijat käsitelivät paljon esseissään ja keskusteluissa. Olen numeroinut esseet yhdestä yhteentoista ja keskustelijat yhdestä kymmeneen. Aineistoa siteeratessani

viitaan esseisiin tunnuksella E ja keskusteluihin tunnuksella K. Esseiden ja ryhmäkeskustelijoiden numerot eivät viittaa samaan henkilöön, koska en tiedä, kuka minkäkin esseen on kirjoittanut.

On tärkeää huomata, että tämän artikkelin aiheena olevan tapaustutkimuksen lukijat eivät ole keskivertolukijoita vaan siinä mielessä erityisiä, että kirjallisuuden voi olettaa olevan heille tärkeää, koska he ovat päättäneet opiskella sitä yliopistossa. He ovat todennäköisesti myös keskivertoa taitavampia lukijoita, koska heillä on taustalla pitkä kirjallisuusharrastus ja he ovat saaneet kirjallisuustieteellistä koulutusta. Lisäksi opiskelijat ovat päättäneet osallistua vapaavalintaiselle ”Kirjallisuus ja ilmasto” -kurssille, joten myös ilmastoasioiden voi olettaa kiinnostavan heitä. Kyseessä on siis tietynlainen eliittiotanta (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 99), pieni joukko kirjallisuudesta ja ilmastokysymyksestä kiinnostuneita nuoria aikuisia, jotka ovat taitavia lukijoita, kirjoittajia ja keskustelijoita.

Tätä artikkelia lukiessa on hyvä pitää mielessä myös se, että vaikka tavoitteena on tutkia, miten *Teemestarin kirja* vaikuttaa kirjallisuudenopiskelijoihin ja heidän ajatuksiinsa ja tunteisiinsa, on mahdotonta tietää varmasti sitä, kuinka paljon ja millä tavoin käynnissä ollut ”Kirjallisuus ja ilmasto” -kurssi – sen luennot, materiaalit ja keskustelut – ovat vaikuttaneet opiskelijoiden näkemyksiin ja kokemuksiin. Yksi opiskelija mainitsee keskustelussa, että lukukokemus

ei varmasti ollu ihan neutraali siltä kannalta, että tiedettiin nyt tässä kurssin kontekstissa vähän et mitä varten me luetaan tää. Ja mä oon ihan varma et se vaikutti ainaki jollain tavalla siihen, miten mä lähestyin sitä teosta ja miten mä ehkä merkitsevällä tavalla huomioin joitain seikkoja. (K6)

Tutkimukseen osallistuvat opiskelijat tiesivät muun muassa, millaista ilmasto-kirjallisuutta on olemassa, mitä empiirinen ekokritiikki on, miten kirjallisuutta käytetään koulujen ilmastokasvatuksessa ja miltä ilmastomuutoksen tilanne näyttää uusimman tieteellisen tutkimuksen valossa. Kurssilla ei kuitenkaan käsitelty *Teemestarin kirjaa* tai esitetty tulkintoja siitä.

Lukijoiden erilaiset lukukokemukset

Aloitin opiskelijoiden lukukokemuksista, jotka ovat olleet esseiden perusteella arvioituna keskenään melko erilaisia. Yksi opiskelija mainitsee, ettei ole ”suuri ilmastofiktion ystävä”, ja hän kokee saavansa tarpeellista ilmastotietoa riittävästi muualtakin (E7). Hän kuitenkin toteaa, että ”*Teemestarin kirja* oli [--] mielekäs lukukokemus”, vaikkakaan ei ”erityisen ravisteleva” (E7). Lisäksi hän kirjoittaa, että ”[v]aikka [--] *Teemestarin kirja* on monella tapaa dystooppinen, ei se monen muun ilmastofiktiivisen teoksen tavoin esitä täysin toivotonta tulevaisuutta tai maailmankuvaa” (E7). Toinen opiskelija muotoilee samantapaisen

*Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kokeilla
uutta menetelmää, tuottaa tutkittua tietoa
kirjallisuudenopiskelijoiden lukemisesta ja toimia jatkossa
vertailuaineistona muille tutkimuksille.*

ajatuksen hieman värikkäämmiin: ”Dystopiana teos ei ole hirveä ja ruokoton, vaan [--] jotenkin pinnalta siisti ja tyylitelty ja seesteinen” (E1). Kuten tämän artikkelin otsikossa lainattu opiskelija kiteyttää, ”[k]uitenkin siellä synkässä maailmassa näkyy myös toivoa” (K6).

Toinenkin opiskelija toteaa heti esseensä alkuun, ettei harrasta ilmastofiktioita, mutta perustelu on toisenlainen. Hän kirjoittaa, että ”[e]lämä on riittävän stressaavaa ja surullista valmiiksi, jonka vuoksi dystooppiset maailmankuvat eivät oikein kuulu omaan repertuaariini” (E4). Tällä hän ei kuitenkaan tarkoita, ettei välittäisi ilmastokysymyksistä, päinvastoin. Hän toteaa, että ”kirjan luetuani olen hyvin ylpeä siitä, että olen jo varhain alkanut tehdä ympäristön ja ilmaston eteen edes jotain” (E4). Vain yksi opiskelija toteaa keskustelussa yksiselitteisesti, ettei ole pitänyt kirjasta (K8).

Osa opiskelijoista on sen sijaan todella innostunut lukemastaan. Eräs heistä – kaikista haltioitunein – aloittaa esseensä näin: ”Hyvä – erityisellä tavalla hyvä – kirja siirtää mannerlaattoja lukijan sisällä. [--] Emmi Itärannan *Teemestarin kirja* [--] on edellä mainitulla tavalla hyvä kirja.” (E10.) Sama opiskelija kuvaa lukukokemusta tarkemmin näin: ”Luin kirjan [--] yhden päivän aikana, ja se veti minut maailmaansa niin tehokkaasti, että kirjasta välillä irtautuessani tuntui kuin olisin liikkunut unessa. [--] Tuntui oudolta valuttaa vettä hanasta, pilkkoa ulkomailta tuotuja tomaatteja ja käyttää sähköhellää.” (E10.) Romaanin maailma todella tempaa tämän lukijan eläytymään, ja hän kokee lukemansa hyvin voimakkaasti. Eläytymistä saattaa voimistaa se, että hän toteaa itse kuvittelevansa tulevaisuutta hieman samansuuntaisesti. Myös *Teemestarin kirjan* kaunokirjalliset ansiot lumoavat tämän lukijan, ja hän kirjoittaa: ”Veden säännöstely tai vuodenaikojen puute kauhistuttavat minua, mutta samalla ne painelevat tiettyjä estetiikanappuloita päässäni”. (E10.)

Kaikille lukukokemus ei ole ollut pelkästään helppo. Keskustelussa eräs opiskelija sanoo, että ”[a]luks ku mä aloin lukeen tätä niin mää olin vähän silleen et

mist täs nyt on kyse. Mut pääsin tosi nopeesti mukaan. Ja oli tosi mielenkiintoinen, et mä luin sit aika nopeesti tän, etten sit malttanu lopettaa lukemista.” (K9) Toisen opiskelijan kokemus on päinvastainen: ”Mä olin aluks tavallaan tosi innoissani siitä ja tykkäsin [--]. Viihteellisenä lukemisena se oli tosi mukava ja kiinnostava kokemus.” (K5.) Teoksen loppuun hän sanoo kuitenkin pettyneensä. Kaksi muutakin opiskelijaa toteaa, että loppu ”jäi vähän jotenki etäiseksi” (K10) ja ”loppua kohden [--] ehkä vähän katoaa se sen erityislaatuisuus kielellisesti ja juonellisesti”. (K8) Kuten ennakolta saattoi ehkä olettaa, lukijoiden mielipiteet ja kokemukset teoksesta jakautuivat näinkin pienessä ryhmässä.

Romaanin dystooppinen maailma

Millaiseksi opiskelijat sitten kuvaavat *Teemestarin kirjan* dystooppista maailmaa? Ainakin romaanin fiktiivinen maailma on heidän mukaansa monessa mielessä erilainen kuin omamme. Puhdas makea vesi on loppumassa, meren pinta on noussut ja monet alueet ovat muuttuneet asuinkelvottomiksi. Viidessä esseessä todetaan, että vaikka ilmastonmuutosta ei mainita teoksessa, sen voi kuitenkin päätellä romaanin ympäristönkuvauksesta.⁶ Yhtä moni opiskelija mainitsee niin sanotut muovihaudat, joista löytyy entismaailman ihmisten kauan sitten hylkäämiä tavaroita, siis kasoittain muovijätettä. Kuusi opiskelijaa nostaa erikseen esiin myös sen, ettei *Teemestarin kirjassa* ole enää lumisia talvia, vaikka tapahtumat sijoittuvat nykyisen Pohjois-Suomen alueelle. Yksi opiskelija arvelee, että lumettomien talvien kuvaus voi synnyttää joissakuissa lukijoissa solastalgiaa, joka tarkoittaa surua kotipaikan ympäristön turmeltumisesta (E2; Albrecht 2019, 38).

Kahdessa esseessä mainitaan lisäksi myös hyönteiset, joiden takia *Teemestarin kirjan* hahmot joutuvat käyttämään hyönteishuppuja. Keskustelussa yksi opiskelija nostaa esiin juuri romaanin paarmat kuvatessaan sitä, miten teos on vaikuttanut hänen käsityksiinsä ympäristökysymyksistä. Hän sanoo:

Mulla jotenki jäi ihan kauheasti mieleen ne paarmat ja ne jatkuvat hyönteishupun päähän laittamiset [--]. Tuli itelle silleen niinku, että kun sitä on jo tapahtumassa tai että nämä punkitki esimerkiksi leviää pohjosempaan koko ajan [--]. Se jotenki kirkasti mun mielessä tämän [--] että näitä on oikeasti kohta enemmän ja enemmän. (K4)

Opiskelijoiden mielestä on olennaista myös se, miten teoksessa kuvattu ympäristökatastrofi synnyttää sosiaalista epätasa-arvoisuutta. Aihetta käsitellään viidessä esseessä. Eräs opiskelija kirjoittaa, että ”[i]lmastonmuutoksen kytkeytyminen syvällisesti myös sosiaaliseen järjestykseen ja eriarvoisuuteen piirretään romaanissa näkyviin monin tavoin.” (E6) Keskustelussa yksi opiskelija taas kommentoi aihetta näin:

Mua kiinnosti just kans tää yhteiskunnan ja sosiaalisten muutosten kuvaaminen, koska yleensä tai aika usein ku puhutaan ilmastonmuutoksesta ni keskitytään tosi paljon luonnontieteelliseen muutokseen, ja miten luonto muuttuu konkreettisesti. Mut täs oli myös tosi vahvasti läsnä vallankäyttö. Ja miten pelkästään luonto ei muutu vaan myös ihmisten [--] luomat instituutiot joutuu sopeutumaan. Ja millaseks yhteiskunta voi mennä tulevaisuudessa. (K8.)

Nämä näkemykset ovat kiinnostavia ilmastonmuutosta koskevan tiedon eri muotojen vaikuttavuuden kannalta. Opiskelija mainitsee yllä luonnontieteellisen näkökulman ilmaston- ja ympäristönmuutokseen, joka auttaa ymmärtämään luonnossa tapahtuvia muutoksia. *Teemestarin kirjan* tapainen fiktiivinen teos taas voi auttaa kuvittelemaan, millaisia ilmastonmuutoksen seuraukset ovat ihmisille ja yhteisöille. Eräs opiskelija kuvaa teoksen kuvaaman maailman kriisien taustoja puolestaan näin:

Teemestarin kirjan esittämä ilmastonmuutoksen muokkaama yhteiskunnallinen järjestelmä on mielenkiintoinen, vaikka siitä lopulta paljastuuikin kohutuullisen vähän. Keskeisiksi teoksen todellisuuden historiaa muokanneiksi tekijöiksi nousevat käsi kädessä etenevät tuhot, kun ympäristökriisi kietoutuu vapauden rajoittamiseen, kollektiivisen muistin katkeamiseen ja sekä symbolisiin että osin konkreettisiin kirjarovioihin, kun kansalta halutaan salata ihmiskunnan historia vallitsevan valtajärjestelmän turvaamiseksi (E7).

Romaanin henkilöahmot eivät tiedä, mitä entismaailman jälkeen on tapahtunut ja miten nykytilanteeseen on tultu. Lainauksessa nousee näkyviin myös havainto siitä, että *Teemestarin kirjassa* ei ole kyse vain yhdestä kriisistä vaan kokonaisuudesta yhtäaikaisten kriisien vyyhdistä, jollaisena ilmastonmuutos todennäköisesti tulee esiintymään.

Dystooppisen maailman suhde nykytodellisuuteen

Esseissä ja keskusteluissa pohditaan myös *Teemestarin kirjan* fiktiivisen maailman suhdetta nykytodellisuuteen. Eräs opiskelija arvioi, että *Teemestarin kirja* pyrkii vaikuttamaan lukijaansa ”tunteiden kautta” ja tarkentaa, että ”[r]omaanin maailma on riittävän tunnistettava, jotta lukija voi samaistaa sen omaan reaali maailmaansa, mutta tarpeeksi erilainen herättääkseen kysymyksiä siitä, mitä on tapahtunut ja miksi” (E6). Toinenkin opiskelija ajattelee hyvin samaan tapaan, kun hän kirjoittaa seuraavasti:

Teoksen puhuttelevuus nouseekin varmasti juuri tunnistettavien kokemusten yhdistämisestä tuntemattomaan, jolloin lukija voi yhtäältä samaistua

kuvattuihin tilanteisiin, mutta toisaalta joutuu myös käyttämään mielikuvitustaan hahmottaessaan ilmastonmuutokseen liittyviä tulevaisuuden uhkakuvia. (E8.)

Teemestarin kirja on spekulatiivinen fiktio, jota on hedelmällistä tarkastella tässä yhteydessä maailmanrakentamisen (*worldbuilding*) näkökulmasta.⁷ Termi viittaa fiktiivisen maailman rakentamiseen ja erilaisiin ajatuskokeisiin, joita sen puitteissa voi tehdä. Hanna-Riikka Roineen (2016, 19) mukaan spekulatiiviset fiktiot eivät vain kuvaa reaali maailmasta poikkeavia toisenlaisia maailmoja, vaan ne voivat myös välittää ajatuksia ja ideoita. *Teemestarin kirjan* kohdalla ideana on, millaista on elää ilmastonmuutoksen tarvelemässä maailmassa. Spekulatiivinen fiktio käyttää Roineen mukaan mielikuvitusta erityisellä tavalla, yhdistämällä kaksi tapaa kuvitella: se kannustaa lukijaa ensinnäkin kiinnittymään fiktiiviseen maailmaan mielikuvituksen tai jopa vieraannuttamisen avulla mutta tarjoaa samalla mahdollisuuden tunnistaa tuon maailman keinotekoisuuden. (Roine 2016, 33.) Tällainen mielikuvituksen käyttö mahdollistaa nähdäkseni tämän tutkimuksen aineiston lukijoiden kuvaamat kokemukset. Keskustelussa yksi opiskelija nostaa jopa koko teoksen kiinnostavimmaksi asiaksi sen, miten teoksessa kuvataan sitä, kuinka paljon maapallo ja mantereet ovat muuttuneet. Hän tarkentaa:

”Miten siinä oli tavallaan tuttua itäsuomalaista tai pohjoissuomalaista maisemaa [--]. Ni siellä Kuusamo ja sit puhuttiin tuntureista mut sitte se oli kuitenkin niin eri ku mitä se on nykyään. [--] Et ei Kuusamon pitäis olla meren lähellä tolleen. [--] Se jotenki toi suoraan tosi lähelle tälleen itekki Pohjois-Suomesta kotoisin olevalle ihmiselle sen tilanteen, että miten paljon, miten radikaalisti siellä on muuttunu asiat.” (K4)

Paikkojen tunnistaminen ja eläytyminen teoksen maailmaan ovat usein esillä aineistossa, kun taas henkilöhahmoihin kiinnittyminen jää yksittäisiksi maininnoiksi. Paikoista ja niiden merkityksestä kirjoitetaan kuudessa esseessä, kun taas henkilöhahmoista kirjoitetaan hyvin lyhyesti vain kolmessa. Keskustelussa vain yksi opiskelija luonnehtii Norian ja Sanjan suhdetta ”ihan superkiinnostavaksi”, mutta hänkin sanoo muiden hahmojen jääneen kliiniseksi (K1).

Kerronnallista empatiaa tutkineen Suzanne Keenin (2007, 68–77; 2011, 298) mukaan fiktion lukijat nimeävät henkilöhahmon yleensä miltei yksimielisesti tärkeimmäksi myötäelämisen kohteeksi fiktiivisissä teksteissä, mutta *Teemestarin kirjan* kohdalla näin ei näytä tämän aineiston valossa olevan. Sen sijaan lukijat kiinnittyvät affektiivisesti pikemminkin teoksen fiktiiviseen maailmaan. Keen (2007, 78) mainitseekin, että lukijat voivat tuntea empatiaa myös esimerkiksi sisäistekijää, tiettyjä tilanteita, tunnelmia tai romaanin kieltä ja tyyliä kohtaan. Hän toteaa kuitenkin, että tämä on paljon tavallisempaa ammattimaisten lukijoiden parissa. Alexa Weik von Mossner (2020, 131) sen sijaan

Teemestarin kirjan tapainen fiktiivinen teos taas voi auttaa kuvittelemaan, millaisia ilmastonmuutoksen seuraukset ovat ihmisille ja yhteisöille.

painottaa ekonarratologisesta näkökulmasta, että kerrotut maailmat voivat olla niin todentuntuja ja mukaansa tempaavia, että ne liikuttavat lukijaa.

Opiskelijat käsittelevät romaanissa kuvatun tulevaisuuden maailman ja nykyajan välistä suhdetta myös etiikan kannalta: kuusi opiskelijaa nostaa esseessään esiin sen, miten romaanissa pohditaan entismaailman ihmisten toiminnan seurauksia. Yksi opiskelija kirjoittaa:

Teoksessa sivutaan useaan otteeseen entismaailman ihmisiä ja heidän eriskummalliseksi luonnehdittua ajatuksenjuoksuaan. Hahmot kommentoivat heidän – siis meidän – kulutustahtiaan ja toimimattomuutta eksplisiittisen tuomitsevasti, minkä voi tulkita melko konkreettiseksi sormenheristykseksi nykyihmiselle. (E7.)

Eräs opiskelija, joka toteaa esseensä ensimmäisessä virkkeessä pitäneensä *Teemestarin kirjaa* alkuun ”hieman saarnaavana”, taas kertoo kokemuksen muutuneen lukemisen edetessä ja teoksessa käsiteltyjen ”moraalisten dilemموjen” alkaneen mennä ”ihon alle” (E11). Hän mainitsee esimerkkinä sen, miten kirjan tärkein sivuhenkilö Sanja sanoo entismaailman ihmisistä Norialle, että “[e]i maksa vaivaa ajatella heitä, Noria. Eivät hekään ajatelleet meitä” (TK, 30). Opiskelija kirjoittaa, että lainauksen jälkeen tuleva Norian pohdinta menneisyyden ihmisistä ”on niin hienosti kirjoitettu, että se käännötti minut kirjan puolelle ja muutti asenteeni kirjan loppuun lukemiseen” (E11). Kun saarnaavuus tulee puheeksi keskustelussa, jotkut opiskelijat sanovat tunnistavansa kokemuksen, mutta yksi opiskelija tarkentaa, että ”ehkä mä tavallaan tykkään jopa sellasesta syyllistävydestä ilmastokirjallisuudessa” (K5). Yksi opiskelija puolestaan toteaa, että ”*Teemestarin kirja* on hyvin rehellinen kirja, joka ei lukijaansa lohduttele” (E2).

Kysyttäessä teoksen suhteesta nykyaikaan, yksi opiskelija tiivistää näkemyksensä keskustelussa näin:

Mun mielestä se aika selkeesti kertoo näistä ihmisten kulutustottumuksista ja just muovin liiallisesta käytöstä ja öljyn sellasesta korottamisesta joksikin

jumalaksi et sen takia on hyväksyttävää sotia ja tälleen. Tuhota maailma siinä samalla. Et se niinku kertoo näistä nykyajan virheistä. (K4)

Yksi opiskelijoista on sitä mieltä, että ”romaanin maailman yhteys nykymaailmaamme ja tuon nykymaailman politiikan kommentointi on niin ilmeistä, että teoksen esittämiä kysymyksiä on haastavaa ohittaa fiktiona” (E6). Hän mainitsee esimerkkinä suhtautumisen ilmastonmuutokseen ja näkee myös *Teemestarin kirjassa* kuvatun muovihaudan kytkeytyvän nykymaailmaan ympäristöteemoihin. Sama opiskelija havaitsee samankaltaisuuksia romaanin dystooppisen maailman ja oman maailmamme välillä myös siinä, että kummasakin ”ilmastonmuutoksen seuraukset iskevät pahimmin köyhiin ja muutoin haavoittuvassa asemassa oleviin” (E6).

Muutkin opiskelijat tekevät melko suoria rinnastuksia. Yksi opiskelija mainitsee, että vedestä on jo nyt pulaa, ja hän kirjoittaa: ”Useille länsimaaisissa hyvinvointivaltioissa eläville se, että jokaisen on ansaittava riittävä vesimäärä, on kieltämättä dystooppinen ajatus. Karkea totuus on kuitenkin se, että pula vedestä on nykymaailmassa joillekin osa jokapäiväistä elämää.” (E9.) Toinen taas kommentoi, että ”Noria näkee kuivuneita kasvoja ja muovihaudan omassa kylässään, minä uutisissa” (E1), millä hän viitanee siihen, että vaikka suomalaisen ei tarvitse vielä kärsiä puhtaasta veden puutteesta ja liiallisista muovijätteistä, nämä ongelmat ovat jo nyt ajankohtaisia jossain muualla. Kuten eräs opiskelija toteaa, ”[p]uhtaasta vedestä ja ruoasta on valtava ongelma jo tällä hetkellä esimerkiksi kehittyvissä maissa” (E3). Näiden opiskelijoiden mielestä *Teemestarin kirja* käsittelee siis mahdollisia tulevaisuuden ongelmia, joista voi jo nyt nähdä merkkejä, mitä on pidetty dystopioille tyypillisenä piirteenä (ks. Isomaa & Lahtinen 2017, 12).

Aukkoinen kerronta ja lyyrinen tyyli tekevät vaikutuksen

Opiskelijat ottavat esseissään kantaa myös kerrontaan ja tyyliin. Kertojaratkaisusta opiskelijat toteavat, että ”[t]eoksen kerronta fokalisoituu vahvasti Norian näkökulmaan” (E3) ja että ”[k]erronta Norian [--] mielen kautta on lyyristä ja herkkää” (E1). Erään opiskelijan mukaan romaanin ”[t]apahtumat kuvataan kauniilla kielellä karusti” (E2). Toinen kirjoittaa, että ”Itäranta on kirjoittanut teoksen dystooppisen maailman – maailman, jossa vesi on saastunutta ja säännösteltyä ja Suomi on menettänyt vuodenaikansa – esteettiseksi ja rauhalliseksi paikaksi” (E10).

Keskustelussa eräs opiskelija nostaa kuitenkin esiin hieman muista poikkeavan näkökulman teoksen tyyliin. Hän sanoo: ”Tän kirjan aika rikkaat ja pintatasolla tosi kauniit kuvailukohdat ehkä just vähän häiritse mua, kun ne tuntuu jotenki viattomassa kauneudessaan ehkä jotenki parodisilta. [--] Se tuntuu musta melkein niinku luotaantyöntävältä.” (K6.) Opiskelijoiden näkemyksistä

voi kaiken kaikkiaan päätellä, että *Teemestarin kirjan* tyyli on affektiivinen, mutta se ei vaikuta kaikkiin lukijoihin samalla tavalla.

Esseissä kiinnitetään paljon huomiota veteen, mikä on ymmärrettävää, koska se on keskeinen motiivi teoksen teeman kannalta.⁸ Keskustelussa eräs opiskelija kuvaa myös teoksen tyyliä veden avulla ja sanoo: ”Se kirja on niin lyyrinen ja ikään kuin vettä. Se teksti, se virtaa ja välillä ikään kuin tiputtelee, välillä pysähtyy. Ja välillä pauhaa kuin koski.” (K2) Muut opiskelijat eivät tee tällaista rinnastusta, mutta romaanin kansilehdellä siteerataan *Savon Sanomia* samansuuntaisesti: ”Itärannan kieli on lähdeveden kirkas”. Romaanissa kaikkialla läsnä oleva vesi ja sen puute vuotavat joidenkuiden lukijoiden kielikuviin romaanin tyyliä ja kieltä kuvailtaessa.

Myös kerronnan aukot, se mitä lukijalle ei kerrota, kiinnittävät kahden opiskelijan huomion. Toinen heistä kirjoittaa:

Syy-seurausketjun ja tarkan ajallisen mittakaavan aukkoiseksi sekä epäselväksi jättäminen toimii teoksessa näkemykseni mukaan tehokkaana ilmastofiktiivisenä keinona: yhtäältä se paikkaa mahdollisen tulevaisuudessa tuotetun uuden tiedon mukanaan tuomia selityksiä, mutta ennen kaikkea keino korostaa ympäristökriisien monimutkaisuutta ja vaikeasti ennustettavaa luonnetta” (E7).

Keskustelussakin eräs opiskelija nostaa teoksen kiinnostavimmaksi asiaksi sen, että lukija saa lopulta tietää aika vähän siitä, miten dystooppiseen maailmaan on päädytty. Hän pohtii sitä,

kuinka katastrofit on synnyttäny sellasen jotenki... kuinka sitä tietoa on tuhottu. Ja sit ne sellaset muistin kerrostumat mitä siin paljastuu menneiltä vuosisadoilta. Ja miten se vallankäyttö [--] kytkeytyy siihen muistiin menneistä tapahtumista. Siinä on jotain kauhistuttavaa, kun siinä ei lopulta paljasteta kauheesti siitä historiasta. (K6)

Myös se, miten yhteiskunnasta on tullut jonkinlainen sekoitus skandinaavista ja aasialaista jää opiskelijoiden mukaan avoimeksi. Yksi heistä kirjoittaa: ”Tapahtumapaikkojen ja henkilöiden Kiinaan viittaavien nimien taustoja avataan yhtä vähän kuin katastrofia, jonka jälkeiseen maailmaan romaani sijoittuu. Tällä tavoin Itäranta verhoaa spekulaationsa tulevaisuuden uusista valtionrajoista tietynlaiseen mystisyyteen.” (E10.) Näistä kokemuksista voi päätellä, että *Teemestarin kirjan* aukkoinen kerronta tekee teoksesta osalle lukijoista kiehtovan ja vaikuttavan. Sen voi tulkita yllä siteeratun opiskelijan tapaan kuvastavan ilmastomuutoksen ymmärtämisen vaikeutta, ja syy-seuraussuhteiden jättäminen avoimeksi taas voi vaikuttaa affektiivisesti ja jäädä kiehtomaan mielikuvitusta.

Teoksen loppuratkaisu jakaa opiskelijoiden mielipiteet. Yksi opiskelijoista pitää loppuratkaisua selvästi yllättävänä ja kirjoittaa:

Yllättävä käänne tapahtuu teoksen lopussa. Norian koti merkitään sinisellä ympyrällä, ja hänet suljetaan omaan kotiin. Lopulta Norian voimat hiipuvat, ja hän menehtyy. Teoksen päähenkilö Noria on vasta nuori, 18-vuotias. Lukija ei välttämättä osaa odottaa sitä, että teoksen päähenkilö ei selviä-kään. (E2)

Jos teoksen tulkitsee nuortenkirjallisuudeksi, kuten jotkut lukijat tekevät, on ehkä tosiaan odotuksenvastaista, että nuori päähenkilö kuolee. Toinen opiskelija ei ole aivan niin yllätynyt mutta pitää loppua silti vaikuttavana. Hän kirjoittaa: ”Norian vangitseminen ja arestiaika on silti, ennalta-arvattavuudesta huolimatta, järkyttävä ja jopa raivostuttava käänne. Epilogi, jossa Sanja menee tapaamaan Norian äitiä, jättää lopun hyvin avoimeksi.” (E10)

Yksi opiskelija on koko lailla eri mieltä, ja hänen mielestään teos olisi ollut vaikuttavampi ilman epilogia. Hän kirjoittaa: ”Tällöin Sanjan ja Norian äidin kohtalot olisivat jääneet avoimeksi, kuten usein elämässä asiat jäävät. Nyt loppu oli Sanjan Xinjingiin pääsyn takia hieman toiveikas Norian kuolemasta huolimatta.” (E9.) Hän syventää näkemystään vielä lisää kirjoittamalla näin:

Lopun tietynlainen toiveikkaus ja lumen sataminen myös antavat vihiä siitä, että ilmastonmuutoksesta voi todella selvitä – että sillä on päätepite. Tämä on mielestäni ehkä hieman harhaanjohtavaa, koska se tavallaan luo toivoa myös sille, että yksilön ei tarvitsisi tehdä mitään ja ilmastonmuutos voi mennä ohi. (E9.)

Jonkinlaista toiveikkuutta lopetuksessa näkee ehkä myös tämä opiskelija, joka kirjoittaa myönteiseen sävyyn: ”Kirjan viimeinen lause on yksi väkevimmistä loppulauseista, jonka muistan lukeneeni. Se kimmeltää kuin aurinko järvenselällä. En selvinnyt edeltävästä tarinastakaan kuivin silmin, mutta viimeiset sanat saivat veden virtaamaan: ”Tänä aamuna maailma on tomua ja tuhkua, mutta ei toivosta tyhjä”.” (E10.)

Kysymys toivosta on kiinnostava *Teemestarin kirjan* ilmastosanoman kannalta. Panu Pihkala on kirjoittanut toivosta ympäristökasvatuksen näkökulmasta. Hänen toivoa koskevien ajatustensa kannalta on olennaista panna merkille, että *Teemestarin kirja* on paitsi ekodystopia myös tragedia – päättyyhän sen monella tavalla murheellinen tarina päähenkilön kuolemaan. Pihkalan (2017, 6–8) mukaan tragedia voi auttaa käsittelemään ihmiselämän ja maailman tilan ristiriitaisuutta ympäristökriisin aikakaudella. Hän kuitenkin kirjoittaa, että ympäristökasvatuksessa tragedian käsittelyn jälkeen on hyvä siirtyä ”toivon näköaloihin”, jotta suhde tulevaisuuteen pysyisi avoimena. Toivolla Pihkala tarkoittaa tiettyä myönteistä asennetta, jota ei pidä sekoittaa katteettomaan optimismiin.

Teemestarin kirja kannustaa ajattelemaan ja toimimaan

Opiskelijat ovat esseissä ja keskusteluissa melko yksimielisiä siitä, että *Teemestarin kirja* pyrkii vaikuttamaan lukijoihinsa, vaikka heihin itseensä se ei aina olisikaan tehnyt toivottua vaikutusta. Yksi opiskelija esittää esseensä johtopäätöksenä, että

Teemestarin kirja on nuorille suunnattua kirjallisuutta, joka pyrkii vaikuttamaan lukijaansa hyvin suoraan ilmastonmuutokseen ja ihmisen toimintaan viittaamalla, mutta toisaalta myös ajasta ja paikasta riippumattomilla nuoruuteen liittyvillä teemoilla, kuten ystävyydellä, perheellä ja oman tiensä löytämisellä (E8).

Esseissä otettiin kuitenkin vain harvoin kantaa siihen, onko romaani muuttanut tässä tutkittujen opiskelijoiden ajatuksia. Kun kysyin keskustelussa, kokivatko opiskelijat *Teemestarin kirjan* kannustavan ilmastotoimintaan vai lamaanuttavan, enemmistö kallistui ensin mainitun puolelle – kaikki eivät tosin ilmaisseet näkemystään. Yhdessä esseessä opiskelija kertoo kokevansa romaanin lukemisen ahdistavaksi, ja hän mainitsee, miten teoksessa kuvattu muovijätteen suuri määrä sai hänet selvittämään WWF:n internetsivuilta, kauanko muovin hajoaminen kestää. Löytämänsä tietoa siitä, että muovipullo voi kellua meressä jopa 450 vuotta, hän kommentoi näin: ”Tämän luettuani tuli entistäkin ahdistuneempi olo ja tuntuu, että pitää varmaan lähteä keräämään muiden luontoon heittämiä roskia.” (E4) Ahdistus voi siis synnyttää halua toimia. Tämän aineiston avulla emme kuitenkaan saa tietoa siitä, muuttuuko ajatus toiminnaksi.

Monelle opiskelijalle – myös yllä siteeratulle – ilmastonmuutos on ollut etukäteen hyvin tuttu ilmiö, mutta *Teemestarin kirja* on tuntunut silti vaikuttavan ainakin lisäämällä aiheen ajattelemista. Yksi muotoilee kokemuksen näin: ”[teos s]ai refleктоimaan omia kulutustottumuksia ja nykyhetken menoa, just muovinkulutusta esimerkiks” (K2). Toimintaan kannustavaksi koettiin myös se, että teos ei kaunistele ilmastonmuutoksen mahdollisia seurauksia. Yksi opiskelija sanoo, että ”mun mielest tää oli silleen aika karu kuvaus siitä mitä voi tapahtua. Oli mukava [-] että se ei ollu liian semmonen et okei kyllä kaikki järjestyy [-]. Oikeasti asiat on aika huonosti.” (K3) Toinenkin opiskelija oli samoilla linjoilla todetessaan, että ”oikeasti asiat voi mennä tosi karulla tavalla pieleen jos ei tehdä jotain” (K2). Nämä opiskelijat pitävät tervetulleena tylyltäkin tuntuvaan dystopiaa, jos se auttaa herättelemään ihmisiä.

Teoksen vaikuttavuutta pohtiessaan eräs opiskelija siteeraa Norian sanoja kuvatessaan sitä, miten teos kannustaa toimimaan ilmastonmuutoksen hidastamiseksi:

”Ja eihän [teos] poista sitä lukijan toimijuutta, kun täällä toi Noriakin sanoo tos sivul kolkyt et: ’Haluaisin ajatella, että hän [entismaailman ihminen] kääntyy ja menee kotiin ja tekee yhden asian toisin sinä päivänä sen vuoksi mitä on kuvitellut, ja jälleen seuraavana päivänä, ja taas sitä seuraavana.’ Mut tos oli se et kun toisin ei tehty niin sit päädyttiin tohon tilanteeseen mut se ei poista sitä mahdollisuutta että vois tehdä toisin ja päätyä täysin erilaiseen tilanteeseen.” (K7.)

Opiskelijan siteeraamassa kohdassa todella kiteytyy *Teemestarin kirjan* ilmastosanoma: ihmiset voivat vielä valita toisin ja tehdä asioita ilmastokatastrofin estämiseksi. Siteeratussa kohdassa painottuu yksilön rooli, mutta kaksi opiskelijaa koki teoksen ohjaavan myös yhteisvastuuseen ja yhdessä toimimiseen: ”Korostu tavallaan se et yksilö ei ehkä pysty ite tekemään niin paljoo. Et se muutos tulee silleen yhdessä.” (K3)

Lopuksi

Tämän artikkelin aineiston valossa näyttää siltä, että *Teemestarin kirjan* lukeminen auttaa lukijoita kuvittelemaan, millaisia seurauksia ilmastonmuutoksella voi olla niin ympäristölle, yksilöille kuin ihmisyhteisöillekin. Tulos on linjassa jo esillä olleen Schneider-Mayersonin (2018) tutkimuksen kanssa, jonka mukaan ympäristökirjallisuuden lukeminen auttaa kuvittelemaan, mitä ympäristökatastrofi voi tarkoittaa. *Teemestarin kirja* tempaa osan lukijoista uppoutumaan fiktiiviseen maailmaansa ja on näin tapahtuessa voimakas lukukokemus, joka herättää tunteita ja ravistelee ajattelua. Osalle lukijoista lukukokemus jää kuitenkin vaisuksi, jolloin sen ei koeta vaikuttavan sen paremmin ajatteluun kuin toimintaankaan. Teoksen lukeminen saattaa myös ärsyttää ja tuntua ahdistavalta, vaikka ilmastonmuutos olisi lukijalle muuten tärkeä aihe. Lukukokemukset ovat siis hyvin erilaisia myös näin pienessä ja homogeenisessä ryhmässä. Ilmastokasvatuksen näkökulmasta tästä voi vetää sellaisen johtopäätöksen, että kouluissa luetuista ilmastofiktioista olisi hyvä keskustella monipuolisesti opettajan johdolla, jotta kaikki lukijat saisivat erilaisia näkökulmia teokseen.

Yksi keskeinen havainto *Teemestarin kirjan* lukukokemuksista on se, että henkilöhahmot tuntuvat jäävän etäisiksi eivätkä herätä juurikaan ajatuksia tai tunteita, saati empaattista eläytymistä. Siinä missä esimerkiksi jo mainittu Maleckin, Pawłowskin ja Sorokowskin (2019) tutkimus korostaa eläinhahmoihin samastumista, tämän artikkelin aineistossa hahmoihin samastuminen jää ylipäätään vähäiseksi. Sen sijaan lukijat kiinnittyvät useammin affektiivisesti teoksen fiktiiviseen maailmaan, ja erityisesti dystooppisen maailman vieraus yhdistettynä reaali maailmasta tuttuihin paikkoihin koetaan vaikuttavaksi. Teos tuntuukin vetoavan lukijoiden mielikuvitukseen, mikä taas koetaan olennaiseksi ilmastonmuutoksen seurausten kuvittelemisen kannalta. Myös teoksen

tyyli ja kerronta vaikuttavat ilmastosanoman välittymiseen: opiskelijat nostavat esiin etenkin kokemuksen aukkoisen kerronnan tehokkuudesta.

Ilmastonmuutos oli tämän aineiston lukijoille entuudestaan hyvin tuttu aihe, sillä he ovat eläneet lapsesta asti maailmassa, jossa ilmastonmuutos on ymmärretty olemassa olevaksi uhkaksi. *Teemestarin kirjan* lukemisen vaikutuksesta lukijoiden ajatteluun ja toimintaan voi silti varovaisesti päätellä, että romaani sai opiskelijat ajattelemaan ilmastonmuutosta ja osa koki myös oival-taneensa jotain uutta aiheesta. Opiskelijat kertoivat pohtineensa muun muassa kuluttamiseen perustuvaa elämäntapaamme ja synnyttämämme jätteen määrää. Yksi opiskelija kuvasi *Teemestarin kirjan* lukemisen synnyttäneen ahdistu-neen tarpeen toimia ympäristönsuojelun puolesta. Romanin vaikutuksista lukijoiden toimintaan tämä aineisto ei kuitenkaan anna tietoa.

Empiirinen ekokritiikki sopii hyvin lukemisen tutkimiseen. Metodina se muistuttaa monia muita lukemisen tutkimisen menetelmiä – olennainen ero on siinä, että empiirinen ekokritiikki kiinnittää huomion nimenomaan *ympä-ristöaiheisen* kirjallisuuden aikaan saamiin vaikutuksiin. Empiirisen ekokritiikin avulla voidaan saada lisäksi tutkittua tietoa ei-ammattimaisesta lukemisesta, mikä on olennaista ilmastokasvatuksen näkökulmasta mutta tärkeää myös yleisemmin. Menetelmän avulla voidaan lisäksi vahvistaa tai kumota perinteisemmän ekokritiikin ja muunkin kirjallisuudentutkimuksen oletuksia kirjalli-suuden vaikutuksista.

Tämä tutkimus on toteutettu pienellä aineistolla, ja tutkimuksen osallistujat kuuluvat keskivertolukijoista mahdollisesti paljonkin poikkeavaan ryhmään. Näin pienen ja erikoistuneen aineiston pohjalta ei voi tehdä minkäänlaisia yleistyksiä, mutta artikkeli tarjoaa kuitenkin tutkittua tietoa tietyn valikoidun joukon lukukokemuksista. Katson tämän tapaustutkimuksen osoittavan mene-telmän toimivuuden ja kehityskelpoisuuden, ja jatkossa ilmastofiktion luke-mista onkin syytä tutkia empiirisesti isomman ja monipuolisemman aineiston avulla.

Viitteet

- 1** Kiitän kahta anonymia arvioijaa asiantuntevista ja avuliaista kommenteista, joiden avulla artikkelia oli helppo muokata paremmaksi.
- 2** Lukemista tutkitaan empiirisesti myös esimerkiksi kasvatustieteissä, ks. esim. Aaltonen 2019.
- 3** Myös elokuvavastaanottoa on tutkittu Suomessa empiirisen ekokritiikin näkökul-masta (Hiltunen & Rainio 2022).
- 4** Ryhmäkeskustelusta laadullisena tutkimusmenetelmästä ks. Valtonen & Viitanen 2021, 118–130.
- 5** Mainitsen tässä vain ne kysymykset, joi-den vastauksia käsittelem tässä artikkelissa.
- 6** Käytössämme olleen 10. painoksen takakansitekstissä kuitenkin sanotaan, että ihmiskunta on läpikäynyt ”suunnattoman katastrofin – ehkä ilmastonmuutoksen, ehkä jonkin muun”.

- 7 Spekulaatiivisesta fiktiosta ks. Roine 2016, 14–17. lee *Teemestarin kirjaa* veden ja tarinanker-
ronnan näkökulmasta.
- 8 Myös Hanna Meretoja (2018) tarkaste-

Lähteet

Kaunokirjallisuus

Itäranta, Emmi 2019/2012. *Teemestarin kirja* (=TK). Helsinki: Teos.

Tutkimuskirjallisuus

- Aaltonen, Lotta-Sofia 2019. "Miks mä lukisin kirjaa?" Digitaalinen lukukokemus nuoren lukumotiivaation herättäjänä. *Nuorisotutkimus* 37 (3–4), 69–83.
- Albrecht, Glenn A. 2019. *Earth Emotions. New Words for a New World*. Ithaca: Cornell University Press. DOI: 10.7591/cornell/9781501715228.001.0001.
- Ameel, Lieven & Terhi Ainiala 2018. Toponyms as Prompts for Presencing Place – Making Oneself at Home in Kjell Westö's Helsinki. *Scandinavian Studies* 90 (2), 195–210. DOI: 10.5406/scanstud.90.2.0195.
- Helle, Anna 2015. "Pitikö runouskin vetää ihan läskiksi?" Tytti Heikkisen "Ryhävalaan tasoa" runon affektiivinen vastaanotto. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 4/2015, 67–83. DOI: 10.30665/av.75007.
- Hiltunen, Kaisa & Minna Rainio 2022. Toivon ja tuhon näkymiä. Luontosuhde ja ympäristötietoisuus kolmen ekoelokuvan vastaanotossa. Teoksessa *Luontosuhteiden luonto. Taiteentutkimuksen ja ekologian näkökulmia*. Toim. Heidi Björklund, Kaisa Hiltunen, Jenna Purhonen, Minna Rainio, Nina Sääsilahti & Antti Vallius. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 133. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 93–135.
- Isomaa, Saija & Toni Lahtinen 2017. Kotimaisen nykydystopian monet muodot. Teoksessa *Pakkovaltiosta ekodystopiaan. Kotimainen nykydystopia*. Toim. Saija Isomaa & Toni Lahtinen. Joutsen / Svanen erikoisjulkaisuja 2. Helsinki: Suomalainen klassikkokirjasto, Helsingin yliopiston Suomen kielen, suomalaisugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos, 7–16. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201705156413>
- Keen, Suzanne 2007. *Empathy and the Novel*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780195175769.001.0001.
- Keen, Suzanne 2011. Readers' Temperaments and Fictional Character. *New Literary History* 42 (2), 295–314. DOI: 10.1353/nlh.2011.0013.
- Kekki, Niina & Riitta Jyttilä 2021. Tuntemattomalla päähän? Lukupiirimenetelmä ja kaunokirjallisuuden käyttö suomen kielen opetuksessa. *Suomenopettajat* 1/2021, 14–18.
- Kinnunen, Eevastiina 2022. Yhdessä lukeminen, kertomukset ja ympäristö. Luovan lukupiirityöskentelyn mahdollisuuksia ympäristökriisin aikakaudella. Teoksessa *Joutsen / Svanen: Kotimaisen kirjallisuudentutkimuksen vuosikirja: Empiirinen ekokritiikki*. Toim. Toni Lahtinen & Olli Löytty, 67–82. DOI: 10.33346/joutsensvanen.113895.
- Kortekallio, Kaisa 2022. Seasonal Feelings. Reading Paolo Bacigalupi's *The Windup Girl* during Winter Depression. Teoksessa *Narrating Nonhuman Spaces. Form, Story, and Experience Beyond Anthropocentrism*. Toim. Marco Caracciolo, Marlene Karlsson Marcussen & David Rodriguez. New York: Routledge, 89–103. DOI: 10.4324/9781003181866.

- Koski, Leena 2021. Teksteistä teemoiksi. Dialoginen tematisointi. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Toim. Anu Puusa & Pauli Juuti. Helsinki: Gaudeamus, 157–172.
- Lahtinen, Toni & Olli Löytty 2022. Kirjallisuus ilmastonmuutoksen aikakautena. Näkökulmia empiiriseen ekokritiikkiin. Teoksessa *Joutsen / Svanen: Kotimaisen kirjallisuudentutkimuksen vuosikirja: Empiirinen ekokritiikki*. Toim. Toni Lahtinen & Olli Löytty, 12–30. DOI: 10.33346/joutsensvanen.120467.
- Lahtinen, Toni, Satu Grünthal & Veli-Matti Värri 2022. Kirjallisuus ja lukeminen ympäristökasvatuksessa. Teoksessa *Joutsen / Svanen: Kotimaisen kirjallisuudentutkimuksen vuosikirja: Empiirinen ekokritiikki*. Toim. Toni Lahtinen & Olli Löytty, 51–66. DOI: 10.33346/joutsensvanen.121662.
- Matecki, Wojciech, Bogusław Pawłowski & Piotr Sorokowski 2019. Feeling for Textual Animals: Narrative Empathy across Species Lines. *Poetics* 74. DOI: 10.1016/j.poetic.2018.11.003.
- Meretoja, Hanna 2018. Vesi, tarinankerronta ja todellisuuden hahmottaminen Jeanette Winterstonin *Majakanvartijassa* ja Emmi Itärannan *Teemestarin kirjassa*. Teoksessa *Veteen kirjoitettu. Veden merkitykset kirjallisuudessa*. Toim. Markku Lehtimäki, Hanna Meretoja & Arja Rosenholm. Helsinki: SKS, 186–210.
- Pihkala, Panu 2017. Kuinka käsitellä maailman ongelmia? Traagisuus ja toivo ympäristökasvatuksessa. *Ainedidaktiikka* 1/2017, 2–15. DOI: 10.23988/ad.v1i1.65801.
- Roine, Hanna-Riikka 2016. *Imaginative, Immersive and Interactive Engagements. The rhetoric of worldbuilding in contemporary speculative fiction*. Acta Universitatis Tamperensis 2197. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0195-8>
- Rossi, Riikka. Empaattinen ahdistus romaanin tunnevaikutuksena. Tapaustutkimuksena Marjo Niemen *Kaikkien menetysten äiti*. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain* 1/2021, 38–55. DOI: 10.30665/av.100383.
- Schneider-Mayerson, Matthew 2018. The Influence of Climate Fiction: An Empirical Survey of Readers. *Environmental Humanities* 10 (2), 473–500. DOI: 10.1215/22011919-7156848.
- Schneider-Mayerson, Matthew, Alexa Weik von Mossner & W.P. Matecki 2020. Empirical Ecocriticism: Environmental Texts and Empirical Methods. *ISLE: Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* (Spring 2020), 327–336. DOI: 10.1093/isle/isaa022.
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Valtonen, Anu & Maiju Viitanen 2021. Ryhmäkeskustelut laadullisena tutkimusmetodina. Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Toim. Anu Puusa & Pauli Juuti. Helsinki: Gaudeamus, 118–130.
- Weik von Mossner, Alexa 2020. Feeling Nature. Narrative Environments and Character Empathy. Teoksessa *Environment and Narrative. New Directions in Econarratology*. Toim. Erin James & Eric Morel. Columbus: Ohio State University Press, 129–146.